

Lise Öğrencileri İle Öğretmenlerin Riskli Davranışlara İlişkin Görüşleri¹

Opinions Of High School Students And Teachers About Risky Behaviors

Firdevs SAVI ÇAKAR², Özlem TAGAY³, Zeynep KARATAŞ⁴, Yasemin YAVUZER⁵

Öz

Bu çalışmanın amacı, lise öğrencilerinde sıkça rastlanan riskli davranışların öğrenciler ve öğretmen görüşlerine dayalı olarak belirlenmesidir. Bu araştırma nitel bir çalışma olup olgu-bilim çalışmasıdır. Araştırmanın verileri farklı liselerde görev yapan 59 (25 Kadın, 24 Erkek) öğretmen ile 50 (29 Kız ve 21 Erkek) lise öğrencisinden elde edilmiştir. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir. Öğrencilerden ve öğretmenlerden elde edilen veriler analiz edildiğinde hem öğrencilerin hem de öğretmenlerin riskli davranışlara ilişkin benzer görüşler taşıdıkları, öğretmenlerin sigara içme, okul kurallarına uymama ve kötü beslenmeyi; öğrencilerin ise, sigara içme, okulda şiddet- kavga etme, kötü beslenme ve okuldan kaçmayı en çok gözlenen riskli davranış olarak belirttikleri ortaya konulmuştur. Bu sonuç doğrultusunda liselerde gözlenen riskli davranışlarla baş etmek için öğretmen ve öğrencilere yönelik önleyici psiko-eğitim programlarının yaygınlaştırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Ergenlik, risk, riskli davranışlar, nitel araştırma, lise öğrencisi

Abstract

The purpose of this study is to determine frequently experience risky behaviors among high school students based on student and teacher opinions. This study is a qualitative research and it is a phenomenology study. Research data was obtained from 59 teachers working in various high schools (25 female, 24 male) and 59 high-scholars (29 female and 21 male). Data was resolved using content analysis. Analyzing the data obtained from students and teachers, it has been revealed that both students and teachers have similar opinions regarding risky behaviors, and teachers consider smoking, failure in complying with school rules and malnutrition as mostly observed risky behaviors, students consider smoking, violence-fighting at school, malnutrition and skipping school as most observed risky behaviors. In accordance with this result, it is recommended to popularize psycho-education programs towards teachers and students in relation to cope with risky behaviors observed at high schools.

Keywords: Adolescence, risky, risky behaviors, qualitative research, high school students

¹ Bu makale 4-6 Aralık 2014, V. Ulusal Psikolojik Danışma ve Rehberlik Uygulama Kongresinde sunulan sözel bildirinin bir bölümüdür.

² Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, firdevssavi@hotmail.com

³ Yrd. Doç. Dr., Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, ozlemtagay@gmail.com

⁴ Doç. Dr. ,Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, zeynepkaratas@mehmetakif.edu.tr

⁵ Doç. Dr. ,Niğde Üniversitesi, yyavuzer@hotmail.com

1.GİRİŞ

Ergenlerin riskli davranışları ve risk alma eğilimleri hem gelişimsel hem de çevresel etkenlere dayalı olarak ele alınan önemli sorun alanlarından birini oluşturmaktadır. Çünkü çok sayıda ergen bu dönemde riskli davranışlara başvurmakta, riskli davranışlarla karşılaşmakta ve bu yüzden fiziksel ve duygusal sağlığını tehdit eden sorunlar yaşamaktadır. Bu açıdan riskli davranışlar ergenlerin gelişimsel, akademik, ruhsal birçok alanda sorun yaşamasına ve yetişkinlik açısından önemli görevleri kazanmalarına engel oluşturmaktadır.

Riskli davranışlar/ problem davranışlar, toplumsal olarak problem olarak görülen, toplumsal normların dışında kalan ve istenmeyen olumsuz sonuçlara neden olan davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Jessor vd., 1991). Sigara kullanma, alkol kullanma, madde kullanımı, erken yaşta cinsel ilişki, anti-sosyal davranışlar problem davranışlar olarak görülmektedir. Bir alanda bir problem davranış gösteriliyorsa, diğer alanlarda da problem davranış gösterme olasılığı artmaktadır. Riskli davranışlar ergenin gelişim görevlerini ve kendisinden beklenen rolleri yerine getirmesine, yeterli ve başarılı hissetmesine ve yetişkinlik dönemine uygun şekilde geçmesine engel olan davranışlar (Jessor, 1991) olarak da tanımlanmaktadır. Alan yazında risk alma davranışının bu davranışı tercih eden kişinin davranışlarının sonuçları hakkında bilgi sahibi olması açısından riskli davranışlardan ayrıldığı vurgulanmaktadır (Jessor, 1991). Riskli davranışlarda ise kişinin çoğunlukla sonucunu düşünmeden riskli davranışları sergilediği; özellikle ergenlerde bu tür davranışların daha sıklıkla görüldüğü belirtilmektedir (Siyez, 2006).

Ergenlerde risk almayla ilgili yaklaşımlar incelendiğinde, ergenin biyolojik gelişiminin temel alındığı görüşün yanı sıra (Irwin ve Millstein (1986); Jessor (1998) problem davranış teorisinde riskli davranışları da kapsayan problem davranışlar, akran kabulü ve saygısını kazanmada bir araç olarak kullanılmaktadır. Ayrıca, aileden bağımsızlığın kazanılması, kaygıyla baş etme, sıkıntı ve olumsuzluğu bekletme ya da ertelemeye de önemli bir yere sahiptir (Diclemente vd., 1996). Problem davranışlar, bireyin yalnızca toplumsal ve psikolojik gelişimini etkilemez, aynı zamanda, fiziksel sağlığı için de bir tehdit oluşturur. Bu bakış açısına göre, ergenin risk almasında hem çevresel hem de bireyden kaynaklanan birçok etken rol oynamaktadır. Bireyin çevresindeki yetişkinlerle olumlu ilişkilerinin olması, arkadaşlarının olumlu davranış örüntülerine sahip olması ve ailenin çocuk üzerinde kontrollü olması gibi koruyucu etkenlerin problem davranışların görülme sıklığını azalttığı söylenmektedir (Jessor, 1998). Ayrıca sosyal destek ergenlerin problem davranışları açısından önemli bir koruyucu faktördür (İkiz ve Savi-Çakar, 2012).

Son yıllarda yapılan araştırmalar riskli davranışlar kapsamında; kasıtsız olarak yaralanmalara yol açan davranışlar (emniyet kemeri takmamak, alkollü araba kullanmak vs.) ve şiddete neden olan davranışlar (silah taşımak, kavgaya karışmak), sağlıksız beslenme alışkanlığı, fiziksel hareketsizlik, evden ya da okuldan kaçma, yalan söyleme, hırsızlık, depresyon, intihar (Bayar ve Sayıl 2005); madde kullanımı, anti-sosyal davranışlar, korunmasız cinsel ilişki (Jessor 1991; Siyez, 2006, Alikışıfoğlu, 2008) gibi davranışları ele almaktadır.

Ergenlerde riskli davranışlarına ilişkin araştırmalar incelendiğinde; 14-17 yaş arası gençlerin yaklaşık %30'unun davranış sorunları için yüksek risk grubunda olduğu (Dryfoos, 1990); duygusal ve davranım bozukluğu yaşayan

ergenlerde daha fazla çete üyeliği riski bulunduğu (Valdez vd., 2000); ergen suçluluğunun ergenlikte ciddi sorunların başında geldiği (Hawkins vd., 2000) belirtilmektedir. Aynı zamanda gençler arasında uyuşturucu madde kullananların yaygın olduğu (Stephens ve English, 2002); madde kullanımının okul başarısını düşürdüğü yada okula devam etmeyi engellediği (Erdem vd., 2006; Ögel ve Tamar, 1996) vurgulanmaktadır. HIV ve AIDS vakalarındaki artış, enfeksiyon kapmış vakaların %10'unun 15 yaş altında olması, %50'sinin 15-24 yaşa aralığında olması, hastalığın ilk görülme yaşının 15 yaşa inmesi (Tümer ve Ünal 2003); gençlerde alkol kullanımı ve riskli cinsel davranışların artması (Cooper, 2002) konunun özellikle ergenler için boyutlarını daha da göz önüne sermektedir. Lindberg ve diğerleri (2000)'e göre ise riskli davranışlar ergenlerin iyilik halini tehdit ederek aynı zamanda da sorumlu birer yetişkin olmalarını engellemektedir. Savi Çakar ve diğerleri (2015) tarafından yapılan çalışmada da ergenlerin riskli davranışlar ile yaşam doyumu arasında negatif ilişki bulunmuştur.

Alanyazında vurgulandığı gibi, okullarda riskli davranışlar/ problem davranışlar artış göstermektedir. Buna paralel olarak da riskli davranışlar/ problem davranışları belirlemek ve önlemeye yönelik çalışmalara ihtiyaç artmıştır. Okullarda sıklıkla karşılaşılan riskli davranışların yaygınlığının belirlenmesi, koruyucu ve risk faktörlerinin etkilerinin incelenmesi, önleme ve müdahale çalışmaları açısından önemli bir ihtiyaç olarak görülmektedir. Bu çalışmanın bu konuda yapılacak çalışmalara referans oluşturması beklenmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın amacı, lise öğrencileri ile öğretmenlerin okullarında karşılaştıkları riskli davranışlar, bu davranışların olası nedenleri, karşılaşılan bu davranışlara yönelik neler yapıldığı ve ne tür önlemler alınabileceğine ilişkin bilgi edinmektir.

2.YÖNTEM

Nitel bir çalışma olan bu çalışmada, olgubilim deseni kullanılmıştır. Bu araştırma deseninin amacı, bireylerin bir olguya ilişkin deneyimlerini, algılarını ve ona yüklediği anlamları ortaya çıkarmaktır. Bu desenle, mutlak ve genellenebilir sonuçlara ulaşılamayabilir. Ancak ele alınan olgu daha iyi tanımlanarak olguyu anlamaya yardımcı olacak sonuçlara, örneklere, açıklamalara ulaşılabilir (Yıldırım ve Şimşek, 2006).

2.1.Çalışma grubu

Araştırmanın çalışma grubu il düzeyinde yapılan bir seminer çalışması kapsamında farklı okulların öğretmenlerinden gönüllü olarak çalışmaya katılmayı kabul eden ve farklı liselerde görev yapan 59 (25 Kadın, 24 Erkek) öğretmen ile farklı sosyo-ekonomik yapıyı temsil etme ilkesine dayanarak belirlenmiş Anadolu lisesi ve Meslek lisesine devam eden 50 (29 Kız ve 21 Erkek) lise öğrencisinden oluşmaktadır. Veriler içerik analizi ile çözümlenmiştir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri, araştırmacılar tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formlarıyla elde edilmiştir. Liseye devam eden öğrenciler için ve öğretmenler için iki farklı görüşme formu hazırlanmıştır. Görüşme formunda yer alan sorular hazırlanırken araştırmanın amacı ve ilgili alan yazın dikkate alınmıştır. Oluşturulan

maddeler psikolojik danışma ve rehberlik alanında üç uzmanının görüşlerine sunulmuştur. Görüşler doğrultusunda görüşme sorularından bir kısmı elenmiş, bazılarında ise ifade ve anlatım bakımından gerekli düzeltmeler yapılarak soru formuna son hali verilmiştir. Hem öğretmenlere hem öğrencilere *okullarda karşılaştığınız riskli davranışlar hangileridir?, size göre karşılaşılan riskli davranışların en önemli sebepleri nelerdir?, okulunuzda bir öğrenci riskli davranış gösterdiğinde neler yapıyor?, okullarda görülebilecek riskli davranışları önlemek için neler yapılabilir?, sorusu* sorulmuştur. Ayrıca sadece öğretmenlere *çalıştığınız okullarda karşılaşılabilecek riskli davranışlara ilişkin ne tür önlemler alınmaktadır? sorusu* sorulurken sadece öğrencilere *riskli davranışlarla nasıl başa çıkıyorsunuz?* sorusu sorulmuştur. Dolayısıyla hem öğretmenlere hem de öğrencilere toplam beş açık uçlu soru yöneltilmiştir.

2.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Araştırma verilerinin toplanmasında kullanılan öğretmen görüşme formları öğretmenlere sunulacak seminer eğitiminden önce gönüllü olan 59 öğretmene uygulanırken, öğrenci görüşme formları 50 lise öğrencisine araştırmacılar tarafından okullarında uygulanmıştır. Araştırma verileri analiz edilirken, yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara verilen yanıtlar içerik analizi yöntemiyle incelenmiştir. İçerik analizi için üç araştırmacı açık uçlu sorulara verilen yanıtları okuyarak kodları ve temaları belirlemiştir. Ardından araştırmacılar tarafından ayrı ayrı belirlenen kodlar ve temalar karşılaştırılmıştır. Araştırmacıların üzerinde hem fikir oldukları ve görüş ayrılığına düştükleri kodlar ve temalar tespit edilmiştir. Kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik, Güvenirlik= $\frac{\text{Uzlaşma Sayısı}}{\text{Uzlaşma} + \text{Uzlaşmama sayısı}}$ formülünden yararlanılarak (Tavşancıl ve Aslan 2001) test edilmiş öğretmen için belirlenen kodlar için .87, öğrenciler için belirlenen kodlar için .89 bulunmuştur. Öğretmenlerin ve öğrencilerin sorulara verdikleri yanıtlar hangi kodla örtüşüyorsa o kodun frekansı “bir” kabul edilmiş ve bu işlem bütün yanıtlar için tekrarlanmıştır. Bulgular ifade edilirken gerekli olduğu durumlarda öğretmen ve öğrenci görüşleri alıntı olarak aktarılmıştır.

3. BULGULAR

Araştırmanın bulguları, görüşme formundaki soruların sırasına göre, öğretmen ve öğrencilerin görüşlerine dayalı olarak belirlenen tema ve kodlar halinde ve katılımcıların örnek ifadeleri ile sunulmuştur.

Soru 1-Çalıştığınız okullarda karşılaştığınız riskli davranışlar hangileridir?, sıklık sırasına göre yazınız sorusu öğretmenlere; okulda karşılaştığınız riskli davranışlar hangileridir?, en çok görüldenen en az görülene doğru yazınız sorusu ise öğrencilere sorulmuştur. Yapılan içerik analizinde ortaya çıkan kodlar ve temalar Tablo 1’de sunulmuştur.

Tablo 1. Okullarda Karşılaşılan Riskli Davranışlara İlişkin Öğretmen Ve Öğrenci Görüşlerinin Tema Ve Kodları

TEMALAR	KODLAR						
	Birinci sırada yazılanlar		İkinci sırada yazılanlar		Üçüncü sırada yazılanlar		
Karşılaşılan riskli davranışlar	Öğretmen	Sigara (32)		Sigara (16)		Okuldan Kaçma (17)	
		Okul kurallarına uymama (10)		Şiddet ve saldırganlık (12)		Kötü beslenme (13)	
		Kötü beslenme (8)		Kötü beslenme (11)		Erken cinsel deneyim (8)	
		Şiddet ve saldırganlık (5)		Erken cinsel deneyim (5)		şiddet ve saldırganlık (7)	
		Alkol (3)		Okuldan Kaçma (3)		Sigara (4)	
		Akran zorbalığı (1)		Alkol (3)		İntihar Eğilimi (1), Madde Kullanımı (1), Alkol (1)	
		Sigara içme (30)		Kavga ve şiddet (11)		Okuldan Kaçma (5)	
		Şiddet-ve saldırganlık (8)		Kötü beslenme (7)		Kavga ve şiddet (5)	
		Para dilenme (4)		Okuldan kaçma (7)		Alkol kullanma (4)	
		İntihar eğilimi (2)		Sigara içme (5)		Kötü beslenme (4)	
Karşılaşılan riskli davranışlar	Öğrenci	Kötü beslenme (2)		Para dilenme (3)		Hızlı ve ehliyetsiz araba motosiklet kullanma (4)	
		Okuldan kaçma (2)		Hızlı motosiklet kullanma (2)		Evden kaçma (2)	
		Yalan söyleme (2)		Alkol (1)			

Tablo 1 incelendiğinde öğretmenler okulda karşılaşılan riskli davranışlar olarak en çok sigara, okul kurallarına uymama, kötü beslenme, şiddet ve saldırganlığı belirtirken öğrenciler ise en çok sigara içme, şiddet ve saldırganlık, para dilenmeyi bildirmişlerdir.

S2-Öğretmenlere ve öğrencilere; size göre karşılaşılan riskli davranışların en önemli sebepleri nelerdir, maddeler halinde yazınız?, sorusu sorulmuştur. Öğretmenlere ve öğrencilere birden çok seçenek yazabilecekleri belirtilmiştir. Yapılan içerik analizinde ortaya çıkan kodlar ve temalar Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. Karşılaşılan Riskli Davranışların En Önemli Sebepleri Nelerdir, Sorusuna İlişkin Temalar Ve Kodlar

TEMALAR	KODLAR	
	Öğretmen	Öğrenci
Riskli davranışların sebepleri	Aile içi sorunlar, iletişim problemleri ve aile ilgisizliği (59)	Kötü arkadaş çevresi (21)
	Olumsuz arkadaş grubu, Arkadaş etkisi (36)	Aile içi sorunlar (20)
	Çevrenin uygunsuzluğu, çevre etkisi (12)	Merak özenti (14)
	Arkadaşları arasında kabul görme isteği (10)	Anne-baba tutumları (12)
	Televizyon ve diziler (10)	Kendini ispat etme isteği ve popüler olma (6)
	İnternetin doğru kullanılmaması (9)	Kendini üstün görme (3)
	Merak özenti (8)	Çevrenin etkisi (2)
	Öğrencinin kendini ifade edememesi (5)	Dikkat çekme (2)
	Okul çalışanlarının (öğretmen, idareci, personel) ilgisizliği (5)	Öğretmenlerden örnek almaları (2)
	Hedefin olmaması (3)	Okulun sıkıcı olması (2)
	Özgüven eksiliği (2), ailede riskli davranışların olması (2)	

Tablo 2 incelendiğinde öğretmenler riskli davranışların sebepleri olarak en çok aile içi sorunlar, iletişim problemleri ve aile ilgisizliği, olumsuz arkadaş grubu, arkadaş etkisi ve çevrenin etkisini belirtmişlerdir. Öğrenciler ise en çok kötü arkadaş çevresi, aile içi sorunlar, merak-özenti ve anne-baba tutumlarını sebep olarak belirtmişlerdir. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRETMEN 46 (E, 11 yıl) “ Kendini ispat etme düşüncesi ile kendini göstermeye çalışma, sonucunu düşünmeden hareket etme”

ÖĞRETMEN 36 (E, 15 yıl), “Aile öğrenci iletişiminin sağlıklı olmaması, aile bilgisizliği, gençler arasında olumsuz etkileşim, ergenlik sorunları, kontrolsüz arkadaş çevresi.”

ÖĞRETMEN 55 (K, 19 yıl) “Televizyon, diziler, sosyal medya, sınırsız internet kullanımının olumsuz etkisi, gelecek planlarının olmaması.”

ÖĞRENCİ 9 (K, 9. Sınıf) “Birbirine özenme, dikkat çekme, aile sorunları.”

ÖĞRENCİ 13 (K, 9. Sınıf) “Özenti, merak, arkadaş çevresi.”

ÖĞRENCİ 24 (E, 9. Sınıf) “ Arkadaş ortamı, ailevi sorunlar, öğretmenlerinden ve ailelerinden olumsuz örnek almaları.”

S3.Öğretmenlere ve öğrencilere; Okulunuzda bir öğrenci riskli davranış gösterdiğinde neler yapılıyor? Sorusu sorulmuştur. Öğretmenlere ve öğrencilere birden çok seçenek yazabilecekleri belirtilmiştir. Öğretmenlerin verdiği yanıtlar incelendiğinde; 42 öğretmen “öğrenci ile bire-bir görüşülerek yaptığının yanlış

olduğu anlatılıyor”, 32 kişi “rehber öğretmene yönlendiriliyor”, 25 öğretmen “gerekirse disiplin kuruluna sevk ediliyor”, 23 öğretmen “ aile ile iletişime geçiliyor”, 5 öğretmen “sınıf rehber öğretmeni ile görüşülür”, 2 öğretmen ise “pek önemsenmeyip üstü kapatılıyor” yanıtlarını vermişlerdir. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRETMEN 15 (K-8 Yıl) “Bire-bir görüşme yapıyoruz, öncelikle ailevi durumu hakkında bilgimiz yoksa değerlendirme yapıyoruz, sonra çocukla görüşüyor çözemsek aileyi bilgilendiriyoruz, daha da olmazsa profesyonel yardım almasını sağlamaya çalışıyoruz.”

ÖĞRETMEN 58 (E-3 yıl) “Aileye ya da rehberlik servisine haber veriliyor, derinlemesine çalışılmadığı için sadece gün kurtarılıyor, aynı problemler tekrarlanıyor.”

ÖĞRETMEN 57 (E- 18 yıl) “Öğrenci ile konuşuluyor, rehberlik servisine yönlendiriliyor, gerekirse disiplin kuruluna sevk ediliyor.”

ÖĞRETMEN 19 (K-15 yıl) “Rehberlik servisi okul-aile işbirliği ile soruna yaklaşıp çözüm aranıyor. Öğrenci ile konuşuluyor.”

ÖĞRETMEN 14 (E-23 yıl) “Sınıf rehber öğretmeni öğrenciler ile görüşerek çözüm yolu gösterir, olumlu gelişme olmazsa okul rehberlik servisine gönderilir. Aileye ulaşılarak riskli davranıştan haberdar olması sağlanır.”

Öğrencilerin verdiği yanıtlar incelendiğinde ise; 15 öğrenci “disipline gönderiliyor”, 11 öğrenci “bilmiyorum”, 8 öğrenci “hiçbir şey yapılmıyor”, 1 öğrenci “görevli öğretmenlere haber veriliyor” yanıtını vermişlerdir. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRENCİ 3 (K, 11. Sınıf) “Öğretmenler disipline gönderiyorlar ve uyarıyorlar.”

ÖĞRENCİ 22 (E, 9. Sınıf) “Hiçbir şey yapılmıyor.”

ÖĞRENCİ 34 (K, 10. Sınıf) “Öğretmenlere haber veriliyor neyse gereği yapılıyor.”

S4.Öğretmenlere, çalıştığınız okullarda karşılaşılabilecek riskli davranışlara ilişkin ne tür önlemler alınmaktadır sorusu sorulmuştur. Öğretmenlere birden çok seçenek yazabilecekleri belirtilmiştir. Öğretmenlerin verdiği yanıtlar incelendiğinde; 21 öğretmen “rehberlik servisi öğretmenlerle işbirliği içinde bir takım çalışmalar yapıyor, 20 öğretmen “okulda veli ve öğrencilere seminerler veriliyor”, 18 öğretmen “öğrenci ve veli ile iletişim kurulmaya çalışılıyor”, 13 öğretmen “hiçbir önlem alınmıyor”, 8 öğretmen “öğrencilere okul kuralları konusunda bilgilendirme yapılıyor”, 8 öğretmen “öğrencilere cezalar veriliyor”, 4 öğretmen “bahçe nöbeti tutularak dışarı çıkılmasına izin verilmiyor”, 3 öğretmen “sosyal etkinliklere yönlendiriliyor”, 2 öğretmen “örnek davranışlar özendiriliyor”, 2 öğretmen “güvenlik kamerası kullanılıyor” yanıtlarını vermişlerdir. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRETMEN 9(K, 16 yıl) “Rehberlik yapılıyor, sosyal etkinliklerde görev alması sağlanarak davranışların olumlu yönde gelişmesi sağlanıyor.”

ÖĞRETMEN 15 (K, 8 yıl) “Her okulda görevli polisler var. Okulları gözetim altında bulunduruyor. Madde ve satıcıya karşı. Okullarda güvenlik kameraları olabilir. Eğitimcilerin aldığı tedbirlerle işler yürümekte.”

ÖĞRETMEN 3 (K, 18 yıl) “Rehber öğretmen ve sınıf rehber öğretmenleri öğrenci ile görüşüyor. Teneffüste takip ediliyor. Okul dışına çıkmalarına izin verilmiyor.”

ÖĞRETMEN 43 (E, 13 yıl) “Seminer eğitim çalışmaları düzenleniyor. Sınıf rehber öğretmeni öğrenci ve aile ile görüşüyor. Okul rehber öğretmeni konu ile ilgili çalışmalar planlıyor ve uyguluyor. Konunun uzmanlarından görüş alınıyor.”

S5. Öğrencilere riskli davranışlarla nasıl başa çıkıyorsunuz? Sorusu sorulmuştur. Öğrencilere birden çok seçenek yazabilecekleri belirtilmiştir. Verilen yanıtlar incelendiğinde; 18 öğrenci “riskli davranışlardan uzak durarak”, 8 öğrenci “başa çıkamıyorum”, 5 öğrenci kendimi kontrol ederek”, 4 öğrenci “riskli davranışlar gösterenlerle arkadaşlık yapmayarak”, 2 öğrenci “boyun eğerek” yanıtlarını vermişlerdir. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRENCİ 5 (E, 11. Sınıf) “ Ortamdan uzaklaşarak orayı terk ediyorum, görmezden duymazdan geliyorum.”

ÖĞRENCİ 3 (K, 11. Sınıf) “ Engel olmadığımndan başa çıkamıyorum.”

ÖĞRENCİ 15 (E, 9. Sınıf) “Boyun eğiyorum.”

S6. Öğretmen ve öğrencilere okullarda görülebilecek riskli davranışları önlemek için neler yapılabilir? Sorusu sorulmuştur. Öğretmenlere ve öğrencilere birden çok seçenek yazabilecekleri belirtilmiştir. Öğretmen ve öğrencilerden alınan yanıtlara ilişkin kodlar ve temalar Tablo 3’te sunulmuştur.

Tablo 3. Okullarda Görülebilecek Riskli Davranışları Önlemek İçin Neler Yapılabilir Sorusunun Yanıtlarına İlişkin Kodlar Ve Temalar

TEMALAR	KODLAR	
	Öğretmen	Öğrenci
Önlem	Okul-aile işbirliği sağlanmalı (33)	Daha sıkı disiplin önlemleri alınmalı (18)
	Öğrencilere yönelik programlar hazırlanabilir (18)	Sık sık arama yapılınsın (10)
	Sosyal ve sportif etkinlikler artırılmalı (11)	Aileler bilgilendirilerek uyarılınsın (5)
	Öğretmenlere ve idarecilere eğitim verilmeli (11)	Seminerler verilsin (4)
	Uzmanlardan yardım alınmalı (9)	Öğrenciler uyarılınsın (2)
	Madde kullanımı için emniyetle işbirliği yapılmalı (2), Ev ziyaretleri (2)	

Tablo 3 incelendiğinde riskli davranışları önlemek için yapılabilecekler konusunda öğretmenlerin en çok “öğrencilere yönelik programlar hazırlanabilir, sosyal ve sportif etkinlikler artırılmalı, öğretmenlere ve idarecilere eğitim verilmeli” yanıtlarını verdikleri, öğrencilerin ise en çok “disiplin önlemleri artırılınsın ve sık sık arama yapılınsın” yanıtlarını verdikleri görülmüştür. Verilen bu yanıtlara ilişkin örnek ifadeler şu şekildedir:

ÖĞRETMEN 19 (K, 15 yıl) “Rehber öğretmenlerin daha etkin çalışması, idare ve öğretmenler arasında uyum tutarlık olması, akademik başarı kadar sosyal sanatsal, sportif faaliyetlerin önemsenmesi, öğrenciye kendini gerçekleştireceği alanlar açılması.”

ÖĞRETMEN 24 (K, 5 yıl) “Anne baba bilgilendirme seminerleri düzenlenebilir. Öğrenciler rehberlik servisine yönlendirilebilir, ev ziyaretleri yapılabilir, riskli davranışlara yönelik öğretmenlere ve öğrencilere seminerler düzenlenebilir.”

ÖĞRETMEN 26 (E, 1 yıl) “Aile ile iletişim arttırılmalı, gerekli görülürse madde kullanımı gibi davranışlar için polisle işbirliği yapılmalı, çocuklar sosyal faaliyetlere yönlendirilmeli.”

ÖĞRENCİ 1 (E, 9. Sınıf) “Sık sık arama yapılmalı, disiplin arttırılmalı.”

ÖĞRENCİ 10 (K, 11. Sınıf) “Aileler uyarılmalı, yapılanlara tepki verilmeli, umursanmalı, üzerine gidilmeli.”

ÖĞRENCİ (K, 11. Sınıf) “Seminerler verilmeli, aileler bilgilendirilmeli, sosyal etkinlikler düzenlenmeli, daha sıkı bir yönetim olmalı.”

Öğretmenlerden elde edilen bulgular bir araya getirildiğinde kısaca; öğretmenler okullarında en sık karşılaştıkları riskli davranışların sırasıyla sigara içme, okul kurallarına uymama ve kötü beslenme olduğunu belirtirken; riskli davranışların nedenlerine ilişkin ise sırasıyla aile içi sorunlar, olumsuz arkadaş ilişkileri ve anne babanın ilgisizliğini belirtmişlerdir. Okulunuzda riskli davranışlar görüldüğünde neler yapılıyor sorusuna ilk sırada rehber öğretmene yönlendirme, gerekirse disiplin kuruluna gönderilme, aile ile iletişime geçme ve aileyi bilgilendirme olarak ifade etmektedirler.

Öğrencilerden elde edilen bulgular birleştirildiğinde ise en sık karşılaşılan riskli davranışların sırasıyla sigara içme, okulda şiddet ve kavga etme, kötü beslenme ve okuldan kaçma olduğu; en çok hangi riskli davranışları gösteriyorsunuz sorusuna hiçbirini göstermiyorum diyen öğrenci sayısının oldukça yüksek olduğu, ikinci sırada kötü beslenme ve okuldan kaçmanın olduğu görülmüştür. Riskli davranışlarla nasıl başa çıkıyorsunuz sorusuna öğrencilerin büyük bir kısmı uzak durarak yanıtını vermiş, bir kısmı başa çıkamıyorum ve kendimi kontrol ediyorum şeklinde ifade etmişlerdir.

4.TARTIŞMA ve YORUM

Bu araştırmanın amacı, lise öğrencileri ile öğretmenlerin okullarında karşılaştıkları riskli davranışlar, bu davranışların olası nedenleri, karşılaşılan bu davranışlara yönelik neler yapıldığı ve ne tür önlemler alınabileceğine ilişkin bilgi edinmektir. Bu amaçla öğretmen ve öğrencilere okulda karşılaştıkları riskli davranışların hangileri olduğu sorulmuştur. Öğretmenler okulda karşılaşılan riskli davranışlar olarak en çok sigara, okul kurallarına uymama, kötü beslenme, şiddet ve saldırganlığı belirtirken öğrenciler ise en çok sigara içme, şiddet ve saldırganlık, para dilenmeyi bildirmişlerdir. Johnston ve diğerleri (2011) göre lise son sınıf öğrencilerinin %63'ünün tütün içmeyi denediği ve her gün 3000 genç insanın sigara içmeye başladığı; (Stephens ve English, 2002) bildirilmektedir. Williams ve diğerleri (2006) çalışmalarında yüksek risk grubundaki öğrencilerin %81.3'ünün sigara kullandıklarını ifade etmişlerdir. Sigara lise öğrencilerinin kolay ulaşabildiği maddeler arasında yer almaktadır. Alikışıfoğlu'na (2008) göre ergenlerin sigara kullanımında sigara kullanan kişileri ya da arkadaşlarını model almaları ve kendilerini sigara içerek daha bağımsız hissetmeleri etkilidir. Bu çalışmada hem öğretmenlerin hem öğrencilerin okulda karşılaşılan riskli davranışlar konusunda en çok sigarayı tercih etmeleri manidar görünmektedir. Şiddet, saldırganlık ve kurallara uymama da hem öğretmenler hem de öğrenciler tarafından en çok karşılaşılan riskli davranışlardan biri olarak ifade edilmiştir. Gençtanırım-Kuru'ya (2010) göre son yıllarda okullarda saldırganlık ve şiddet olaylarında önemli bir artış olduğu gözlenmektedir. Ayrıca okullarda meydana gelen şiddet olayları pek çok olumsuz duruma neden olmaktadır. Şiddet ve saldırganlık olaylarından sadece maruz kalanlar değil bu duruma şahit olan ya da bu

durumu amaçlayan öğrenciler de olumsuz olarak etkilenmektedir (Korkut, 2004). Ayrıca ergenlerde yaygın olarak görülen davranış sorunları arasında çalma, vandalizm, zorbalık, evden ya da okuldan kaçma, kurallara uymama, sosyal normlara uymama gibi davranışlar bulunmaktadır (Mayer, 2001).

Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre; öğretmenler riskli davranışların sebepleri olarak en çok aile içi sorunları, iletişim problemleri ve aile ilgisizliği, olumsuz arkadaş grubu, arkadaş etkisi ve çevrenin etkisini belirtmişlerdir. Öğrenciler ise en çok kötü arkadaş çevresi, aile içi sorunlar, merak-özenti ve anne-baba tutumlarını sebep olarak belirtmişlerdir. Aile içi sorunların, aile ilgisizliğinin ve anne-baba tutumlarının hem öğretmenler hem de öğrenciler tarafından riskli davranışların sebepleri olarak belirtildiği görülmektedir. Ergenler giyim tarzları, arkadaş, ilişkileri, davranışları konusunda her ne kadar arkadaşlarının etkisinde kalsalar da, halen ailelerinin değer sistemlerini önemli bir rehber olarak görürler ve önemli konularda ailelerinin görüşlerini, onaylarını almak isterler (Demir vd., 2005). Buna rağmen ebeveynlerin küçük yaşta çocuklarıyla kurduğu iletişim biçimiyle ergen yaşta çocuklarıyla kurduğu iletişim biçiminin farklı olduğu görülmektedir. Ebeveynlerin ergen çocuklarıyla iletişiminin daha olumsuz ve daha karışık mesajlar içerdiği bilinmektedir. Olumsuz iletişim biçimini kullanan anne-babaların çocuklarının öz-kontrol becerileri konusunda daha çok sıkıntı yaşadığı söylenebilir. Özellikle babaların olumsuz ifadeleri ergenlerin aileye yaklaşmasını ve ailesini dinlemesini engellemektedir (Flannery, 2006). Aile içi çatışmalar, ailedeki iletişim problemleri, ailede şiddetin olması ergenlerdeki riskli davranışları da artırmaktadır. Tam tersine ailede uyumun olması, ailenin destekleyici olması da ergenin riskli davranışlar göstermesini engellemekte ve ergenin uygun olmayan arkadaş çevrelerine karışma olasılığını önlemektedir (Yılmaz, 2000; McKay, 2003; Uludağlı ve Sayıl, 2009). Araştırmada öğretmenler ve öğrenciler tarafından olumsuz arkadaş grubu ve arkadaş etkisi de riskli davranışların nedenleri arasında gösterilmiştir. Ergenlik döneminde aile kadar akran grubu da ergenin davranışları üzerinde etkili olabilmektedir. Arkadaş çevresinin ergenler üzerinde pek çok olumlu etkisi olduğu gibi olumsuz etkisinin olduğu da bilinmektedir. Olumsuz arkadaş çevresi özellikle baskı yoluyla ergenin riskli davranışlar göstermesine neden olmaktadır (Gül ve Güneş, 2009; Kıran-Esen, 2003).

Araştırmanın diğer bir bulgusuna göre, okulunuzda riskli davranışlar görüldüğünde neler yapılıyor sorusuna öğretmenlerin ilk sırada rehber öğretmene yönlendirme, gerekirse disiplin kuruluna gönderilme, aile ile iletişime geçme ve aileyi bilgilendirme olarak ifade ettikleri görülmüştür. Riskli davranışları önlemek için yapılabilecekler konusunda ise öğretmenlerin en çok “öğrencilere yönelik programlar hazırlanabilir, sosyal ve sportif etkinlikler artırılmalı, öğretmenlere ve idarecilere eğitim verilmeli” yanıtlarını verdikleri, öğrencilerin ise en çok “disiplin önlemleri artırılmalı ve sık sık arama yapılmalı” yanıtlarını verdikleri görülmüştür. Elde edilen sonuçlar incelendiğinde okullarda riskli davranışlarla karşılaşıldığında ne yapıldığı konusunda net bir görüş sunulamamıştır. Bu durum okullarda ne yapılabileceği konusunda belirgin bir sistemin olmadığını da göstermektedir. Benzer şekilde okullarda net bir önleme programının olmaması da yaşanan sıkıntıların sebeplerinden biri olarak düşünülebilir. Ögel ve diğerleri (2005) tarafından gerçekleştirilen bir çalışmada öğrenciler bekledikleri desteği okuldan göremezlerse, sosyal olarak istenen davranışları da göstermeyecekleri vurgulanmıştır. Okuldaki riskli davranışları önlemenin en önemli yollarından biri, okul çalışanları ile öğrenciler arasındaki güven verici destekleyici bağlıdır. Bu nedenle öğrenciler ve okul çalışanları arasında pozitif ilişkileri geliştirmek gerekmektedir.

Arıcioğlu ve Tagay (2008)' a göre okul temelli hazırlanan önleyici programların öğrencilerin antisosyal davranışlarını azalttığı dolayısıyla sosyal yeterliliklerini ve akademik performanslarını artırdığı görülmektedir. Bu programlar riskli davranışlardan bazıları olan madde kullanımı, zorbalık ve diğer problemleri de engelleyebilmektedir. Tagay ve Sarı (2012)'ye göre okullarda yürütülen psikolojik danışma ve rehberlik hizmetlerinin genel amacı öğrencilerin bir bütün olarak gelişimine yardımcı olmaktır. Bu hizmetlerin tam anlamıyla hedefine ulaşabilmesi için, psikolojik danışmanların okul idaresiyle ve öğretmenlerle işbirliğine dayalı bir ilişki içinde olması gerekmektedir. Psikolojik danışmanların okulda ortak bir rehberlik anlayışı geliştirmesinde ve rehberlik hizmetlerini etkili bir şekilde yürütülmesinde kullanabilecekleri önemli hizmetlerden birisi de konsültasyondur.

Araştırmanın sonucunda öğretmenlerin riskli davranışlarla karşılaştıklarında ne yapacakları konusunda net bir görüşleri olmadığı gibi önleme konusunda da yeterli bilgilerinin ve becerilerinin olmadığı söylenebilir. Dolayısıyla öncelikle öğretmenlerin daha sonra okul idaresinin ve okul çalışanlarının riskli davranışların ne olduğu konusunda ve bu davranışları önleme konusunda bilgilendirilmeleri önerilmektedir. Ayrıca gerekli becerileri kazanabilmeleri konusunda psiko-eğitim programlarının hazırlanması ve uygulanması faydalı olabilir. Aynı zamanda öğrencilere yönelik de başa-çıkma ve önleme programları yaygınlaştırılabilir. Ayrıca önleyici programların geliştirilmesi ve uygulanarak değerlendirilmesi de benzer şekilde uygulayıcılara ve araştırmacılara önerilebilir.

5. KAYNAKÇA

Alikaşifoğlu, Müjgan (2008), "Ergenlerde Davranışsal Sorunlar", *İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Sürekli Tıp Eğitimi Etkinlikleri Adölesan Sağlığı II. Sempozyum Dizisi*, 63, 55-59.

Arıcioğlu, Ahu-Tagay, Özlem (2008), "Okullarda Ruh Sağlığı Hizmetleri", *Kuramsal Eğitimbilim* ,1 (2), 76-83, 2008.

Bayar, Nalan –Melike, Sayıl (2005), "Brief Report: Risk-Taking Behaviors in A NonWestern Urban Adolescent Sample", *Journal of Adolescence*, 28 (5), 671-676.

Cooper, M. L. (2002), "Alcohol Use And Risky Sexual Behavior Among College Students And Youth: Evaluating The Evidence", *J Stud Alcohol Suppl, Mar.* (14), 101-17.

Erdem, G., Eke, C., Ögel, K., & Taner, S. (2006), "High School Students in Peer Characteristics and Substance Abuse", *Addiction Journal*, 7(3), 111-116.

Demir, Nülüfer Özcan-Baran, Aylin Görgün-Ulusoy, Demet (2005), "Türkiye'de Ergenlerin Arkadaş-Akran Grupları İle İlişkileri ve Sapmış Davranışlar: Ankara örnekleme", *Bilig/Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 32, 83-108.

DiClemente, R., Hansen, W., & Ponton, L. (1996), "Adolescents at Risk: A Generation in Jeopardy". In R. DiClemente, W. Hansen, & L. Ponton (Eds.), *Handbook of Adolescent Health Risk Behavior* (pp. 1–4). New York: Plenum.

Dryfoos, J. G. (1990), "Adolescents at Risk", Oxford: Oxford University Press.

Flannery, D. (2006), "Violence and Mental Health in Everyday Life", Lanham, MD, USA: AltaMira Press.

Gençtanırım-Kuru, Dilek (2010), "Ergenlerde Riskli Davranışların Yordanması", Yayınlanmamış Doktora Tezi. Hacettepe Üniversitesi: Ankara.

Gül, Serdar Kenan-Güneş, İsmail Dinçer (2009), "Ergenlik Dönemi Sorunları ve Şiddet", *Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(1), 79-101.

Hawkins, J. D., Herrenkohl, T. I., Farrington, D. P., Brewer, D., Catalano, R. F., Harachi, T. W., & Cothorn, L. (2000), "Predictors of Youth Violence", *Juvenile Justice Bulletin, Office of Juvenile Justice and Delinquency Prevention*, 1-11.

İkiz, E. F., & Savi-Çakar, F. (2012), "Psychology of Adolescence", In L. Barış, & Ö, Uzun (Eds), Behavior Problems in Relation Perceived Social Support, (pp. 1-48). Nova Science Publishers, Inc. New York.

Irwin, C. E., Jr., & Millstein, S. G. (1986), "Biopsychosocial correlates of risk-taking behaviors during adolescence", *Journal of Adolescent Health Care*, 7, 82-96.

Jessor, R. (1991), "Risk Behavior in Adolescence: a Psychosocial Framework for Understanding and Action", *J Adolesc Health*, 12(8), 597-605.

Jessor, R. (1998). New Perspective on Adolescent Risk Behavior, NY: Cambridge University.

Jessor, R., Donovan, J.E. & Costa, F.M. (1991), Beyond Adolescence-Problem Behavior and Young Adult Development. Cambridge University Press, New York.

Johnston, L. D., O'Malley, P. M., Bachman, J. G., & Schulenberg, J. E. (2011), "Monitoring The Future National Survey Results On Drug Use", 1975-2010: Volume II, College students and adults ages 19-50. Ann Arbor, MI: Institute for Social Research.

Kıran-Esen, Binnaz (2003), Akran Baskısı, Akademik Başarı Ve Yaş Değişkenlerine Göre Lise Öğrencilerinin Risk Alma Davranışının Yordanması. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 24, 79-85.

Korkut, Fidan (2004), *Okul temelli önleyici psikolojik danışma ve rehberlik*. Ankara: Anı Yayıncılık.

Lindberg, L. D., Boggess, S., Porter, L., & Williams, S. (2000), "Teen Risk-Taking: A Statistical Portrait", Washington, DC: The Urban Institute.

Mayer, G. R. (2001), "Antisocial Behavior: Its Causes and Prevention Within Our Schools", *Education and Treatment of Children*, 24(4), 414-429.

McKay, S. (2003), "Adolescent Risk Behaviors and Communication Research Current Directions", *Journal Of Language and Social Psychology*, 22(1), 74-82.

Ögel, Kültekin-Tamar, Defne (1996), “Drug Addiction and Student Survey Findings”, İstanbul: AMATEM-Association Publication of Private Schools, İstanbul: p.12-23.

Ögel, Kültegin-Tarı, İtir -Eke, Ceyda Yılmazçetin (2006), “Okullarda Suç ve Şiddeti Önleme”, İstanbul: Yeniden Yayınları.

Savi-Çakar, Firdevs-Tagay, Özlem- Karataş, Zeynep (2015), “Adolescents' Life Satisfaction: Risky Behaviors and Hopelessness”, *International Journal on New Trends in Education and Their Implications*. January, 6(1), 55-62.

Siyez, Diğdem Müge (2006), “15-17 Yaş Arası Ergenlerde Görülen Problem Davranışların Risk ve Koruyucu Faktörler Açısından İncelenmesi”, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.

Stephens, Y. D., & English, G. (2002), “A Statewide School Tobacco Policy Review: Process, Results and Implications”, *Journal of School Health*, 72, 334-338.

Tagay, Özlem-Sarı, Tuğba (2012), “Okullarda Konsültasyon Hizmetleri ve İşbirliğine Dayalı Konsültasyon Modelleri”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 12(23), 157-172.

Tavşancıl, Ezel-Aslan, A. Esra (2001), “Sözel, yazılı ve diğer materyaller için içerik analizi ve uygulama örnekleri”, İstanbul: Epsilon Yayınları.

Tümer, Aygen-Ünal, S (2003), “ HIV/AIDS Epidemiyolojisinde Gelişmeler ve Korunma”, *STED*, 12(1),15-18.

Uludağlı, Nilay Pekel-Sayıl, Melike (2009), “Orta ve İleri Ergenlik Döneminde Risk Alma Davranışı: Ebeveyn ve Akranların Rolü”, *Türk Psikoloji Yazıları*, 12 (23), 14-24.

Valdez, A., Kaplan, C. D., & Codina, E. (2000), “Psychopathy among Mexican American gang members: a comparative study”, *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 44, 46-58.

Williams, S., Mundfrom, D.J. B. Dunn, & Kronauge, C. (2006), “Youth risk behavior survey: a breakdown of adolescent risk behaviors”, *Multiple Linear Regression Viewpoints*, 32(1), 39-43.

Yıldırım, Ali-Şimşek, Hasan (2006), “Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri” (6. Baskı), Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yılmaz, Türkan (2000), “Ergenlerde risk alma davranışlarının incelenmesi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi, İzmir.